

МОДЕЛЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ В СТРУКТУРІ ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблему функціонування пам'яті в структурі літературно-творчої діяльності. Проаналізовано сучасні теоретичні підходи до вивчення регулятивних функцій пам'яті в структурі діяльності. Зроблено спробу узагальнити дані, отримані в результаті проведеного експерименту та на основі аналізу літератури, у вигляді моделі функціонування пам'яті в структурі літературно-творчої діяльності.

Ключові слова: літературно-творча діяльність, пам'ять, регулятивні функції пам'яті.

Е.В. Войтенко

МОДЕЛЬ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПАМЯТИ В СТРУКТУРЕ ЛИТЕРАТУРНО-ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрена проблема функционирования памяти в структуре литературно-творческой деятельности. Проанализированы современные теоретические подходы к изучению регулятивных функций памяти в структуре деятельности. Предпринята попытка обобщить данные, полученные в результате проведенного эксперимента и на основе анализа литературы, в виде модели функционирования памяти в структуре литературно-творческой деятельности.

Ключевые слова: литературно-творческая деятельность, память, регулятивные функции памяти

E.V. Voytenko

MODEL OF FUNCTIONING OF MEMORY IN STRUCTURE OF LITERARY-CREATIVE ACTIVITY

In the article the problem of functioning of memory is considered in a structure literary-creative to activity. The modern theoretical going is analysed near the study of regulativnykh functions of memory in the structure of activity. An attempt to generalize information, got as a result of the conducted experiment and on the basis of analysis of literature is undertaken, as a model of functioning of memory in the structure of literary-creative

Key words: literary-creative activity, memory, regulativni functions of memory.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування системи освіти в Україні, із введенням зовнішнього незалежного тестування, значно виросла роль набуття фактичних знань у середній школі, разом з тим вміння застосовувати їх на практиці, творчо вирішувати поставлені завдання відступили на другий план. Водночас в українському суспільстві існує гостра потреба у творчих особистостях, здатних мислити самостійно, знаходити нестандартні рішення певних проблем. Тому залишається актуальним завдання підвищення творчої та пізнавальної активності учнів, організація у процесі навчання дітей спеціальних

умов для становлення творчої особистості. Для вирішення цього завдання необхідний пошук принципово нових методів навчання.

Важко представити грамотно побудований процес навчання, створення нових розвиваючих технологій, а також програм, спрямованих на корекцію пізнавальних здібностей, без врахування закономірностей функціонування пам'яті. Привчити до творчого вирішення різних завдань, переосмислення первинних уявлень, прищепити смак до постійного пошуку здатне вивчення літератури в школі. Тому в проблемі розвитку у дітей здатності до активної творчої діяльності в даному дослідженні був обраний один конкретний аспект – розкрити роль пам'яті в літературно-творчій діяльності суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У світлі сучасних знань пам'ять розглядається як найважливіша умова ефективності цілеспрямованої діяльності людини. Перехід до вивчення мнемічних процесів у взаємодії зі всіма структурними компонентами діяльності характерний для більшості сучасних вчених. Д. Норман (1969, 1972) розглядає пам'ять як основу системної організації досвіду особистості та її поведінки: процеси пам'яті виконують головну роль у прийманні та переробці інформації, її систематизації та відтворенні, у формуванні програм діяльності. Р. Аткинсон (1980) розглядає пам'ять як відкриту систему, яка містить сенсорні, розумові й моторні процеси та організовує їх для розв'язання певних завдань.

Сучасна вітчизняна психологія концентрує увагу на вивченні ролі пам'яті в організації і регуляції когнітивних процесів і діяльності в цілому (С.П. Бочарова, Р.М. Грановська, В.П. Зінченко, Т.П. Зінченко, В.Я. Ляудіс, М.А. Кузнєцов, Г.К. Серєда, Т.Б. Хомуленко та ін.). У дослідженнях С.П. Бочарової (1981, 1990) продуктивні (регулятивні) та когнітивні функції пам'яті розглядаються в єдності, а також простежується їх роль в організації всіх основних компонентів цілісної діяльності: сенсорних, інтелектуальних, моторно-мовних. Такий підхід наочно характеризує пам'ять як базову функціональну систему, яка забезпечує регулювання та організацію діяльності. Дослідження Р.М. Грановської (1974), Л.М. Веккера (1981), Б.Ф. Ломова (1981) багаторазово підкреслювали роль пам'яті як наскрізної та базової функції в організації ансамблю психічних

процесів, тому що в структурі будь-якої дії пам'ять є обов'язковим і найважливішим компонентом, який містить еталони, коди та засоби діяльності – основу функціонування інших компонентів діяльності. Пам'ять, таким чином, розглядається як один з центральних механізмів регулювання діяльності. Однак у теоріях пам'яті як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників відсутня відповідь на питання про те, яку роль виконує пам'ять в процесі творчої діяльності людини, які механізми її участі в регуляції творчої діяльності.

Мета статті полягає в узагальненні існуючих в літературі даних, а також результатів проведеного експерименту у вигляді моделі функціонування пам'яті в структурі літературно-творчої діяльності. Дана модель виникла в результаті теоретичного осмислення сучасних когнітивних теорій пам'яті, розроблених зарубіжними (Дж.Р.Андерсон, Р. Аткинсон, А.Бедделі, Р. Клацки, Д. Норман, Р. Солсо, І. Хофман та ін.) і вітчизняними ученими (С.П. Бочарова, Л.М. Веккер, Р.М. Грановська, В.П. Зінченко, Т.П. Зінченко, В.Я. Ляудіс, М.А. Кузнєцов, Г.К. Серета, Т.Б. Хомуленко та ін). Було взято до уваги також модель процесу побудови мовлення, описану в роботі А.А. Залевської [1]

Виклад основного матеріалу дослідження. Запропонована модель функціонування пам'яті в структурі літературно-творчої діяльності відповідає сучасним уявленням про роль пам'яті в різноманітній діяльності індивіда: «...єдність саморегульованої системи діяльності людини обумовлена, перш за все, функціями пам'яті – регулятора видової і придбаної поведінки. Всі сенсорні, інтелектуальні та моторно-мовні операції одночасно і по черзі пов'язані з мнемічним блоком, а за його допомогою і між собою – в єдиний контур функціональної системи». [2] Модель заснована на положеннях про існування короткочасної оперативної і довгочасної пам'яті [3; 4].

Короткочасна оперативна пам'ять є певним сховищем обмеженого об'єму в мнемічній системі і виступає центральним комутуючим блоком, з'єднуючи різні аспекти діяльності: когнітивні, моторні, мотиваційно-спонукальні, психофізіологічні і суб'єктивні – в цілісну функціональну систему, призначену для вирішення конкретного завдання. Під довгочасною пам'яттю розуміється система асоціативних мереж минулого досвіду, які зберігають певні установки

особи. Модель відображає послідовність і взаємодію психічних процесів, що здійснюють підготовку задуму літературного твору і його реалізацію.

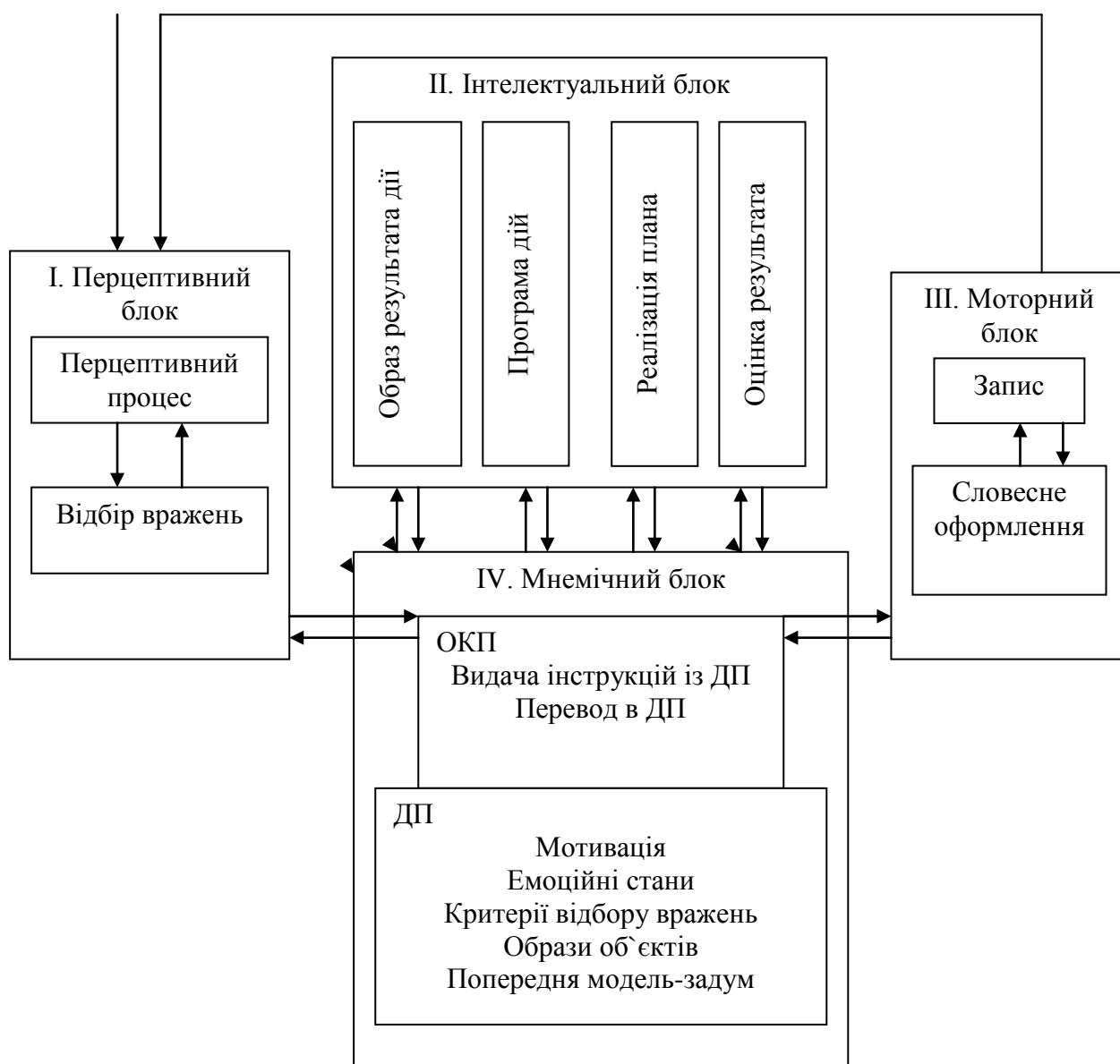

Рис. 1. Функціонування пам'яті в структурі літературно-творчої діяльності

У структурі літературно-творчої діяльності людини можна виділити чотири основні блоки: перцептивний, мнемічний, інтелектуальний і моторний, кожен з яких містить певну систему функцій. Перцептивний блок здійснює відбір вражень під впливом образів, що зберігаються в довгочасній пам'яті, уявлень, різних рівнів мотивації, які активізуються суб'єктом в умовах літературної творчості. У короткочасну пам'ять потрапляє лише та інформація, яка усвідомлюється, співвідноситься з актуальними інтересами і потребами людини, повертає до себе

його підвищену увагу. Пам'ять є регулятором перцептивного процесу, визначаючи його спрямованість як в авторській, так і в читацькій літературній діяльності. Актуалізація і включення в перцепцію раніше пережитого досвіду складає сутність художнього сприйняття навколишнього світу, дозволяє суб'єктові зайняти позицію співтворчості з автором в процесі читання літературного твору. Мнемічний блок включає роботу оперативної короткочасної пам'яті і довгочасної пам'яті. Оперативна короткочасна пам'ять здійснює витягнення інформації з довгочасної пам'яті і включає її в розв'язання поставленої задачі. Ця інформація лежить в основі побудови програм подальших дій. За допомогою короткочасної пам'яті інформація про кінцеві результати поступає в довгочасну пам'ять для тривалого зберігання. Оперативна короткочасна пам'ять функціонує протягом всього часу роботи над твором, включаючись у всі процеси і забезпечуючи їх необхідною інформацією. З врахуванням цього факту, динаміка всіх інших процесів зображена на фоні безпосереднього зв'язку кожного з них з обома видами пам'яті, виступаючими в ролі стимуляторів кожної дії і реєстраторів, що фіксують її результат. Довгочасна пам'ять є інформаційною базою творчої діяльності – «інформаційним тезаурусом» [5], зберігаючи протягом тривалого часу засвоєні людиною знання, системи образів, естетичні ідеали, соціальні цінності, мотиваційні установки, навички практичної діяльності, принципи відбору нової інформації, впорядковані знання слів і інших вербальних символів, їх значення і зв'язки між ними, правила маніпулювання цими символами, поняттями, зв'язками. Таке уявлення відповідає положенням, прийнятим в сучасній психології пам'яті. Так, П. Ліндсей і Д.Норман говорять про дві складових пам'яті, одна з яких являє собою банк даних, а друга – механізм їх інтерпретації: "Від неї залежить оцінка повідомлень, що приходять, запам'ятовування нових даних, відповіді на питання і пошук інформації, необхідної для того, щоб вирішувати завдання, говорити, мислити і керувати повсякденною діяльністю» [6; с. 367]. Інтелектуальний блок містить наступні операції: уявлення образу результату дій, побудову програми дій, реалізацію плану, оцінку результату. Після виникнення під дією певних стимулів попередньої моделі-задуму майбутнього твору відбувається побудова програми

його здійснення – розробка плану і перехід до його практичної реалізації: вибір семантичних одиниць, правил їх комбінування, актуалізується необхідна для практичного виконання програма моторних дій. Оцінка результатів – це співвіднесення їх з уявленнями, що зберігаються в довгочасній пам'яті. На цьому етапі інформація піддається обробці, в яку включаються розумові операції: аналіз, синтез, порівняння. Якщо в процесі оцінки встановлюється невідповідність отриманого результату орієнтирам, що зберігаються в довгочасній пам'яті, робота над твором продовжується.

Моторний блок містить операції, які здійснюють письмове словесне оформлення твору.

Як видно на рис. 1, певний пусковий момент вмикає процес побудови образу результату літературно-творчої діяльності – попередньої моделі-задуму твору. Необхідно відзначити, що такий пусковий момент може бути як витікаючим ззовні, так і внутрішнім, тобто викликаним потребами індивіда. Безпосереднім поштовхом до виникнення задуму можуть бути, наприклад, враження, що викликають думки про людей та їх життя; враження, в яких автор бачить певну естетичну цінність і які можуть стати вихідним матеріалом для створення художнього твору. Задум може виникнути в результаті обдумування соціальних і етичних проблем, що хвилюють суб'єкта, причому безпосередньо пов'язаних з його власним життям, таких, що мають для нього особисте значення. Імпульсом до виникнення задуму можуть послужити також літературні джерела і усні розповіді. В ході цього процесу під кутом зору домінуючої мотивації і з врахуванням минулого досвіду відбувається побудова (або вибір з пам'яті) образу результату дії (формування моделі-задуму), який узгоджується із завданням, витікаючим з домінуючої мотивації й із специфіки пускового моменту. Подальший розвиток процесу літературної діяльності може протікати по-різному залежно від ситуації. По-перше, розробка задуму може взагалі не відбуватися, суб'єкт може просто намітити «орієнтири» подальшої діяльності, відкладаючи їх розробку на деякий термін; частина таких орієнтирів може бути відкинута подальшим ходом діяльності або мимоволі уточнена під впливом всіляких зовнішніх і внутрішніх чинників. Стрілками показано, що подальший розвиток дії

кожного разу спрямовується позитивним або негативним підсумком звірення продукту діяльності із задумом. Інформація про результат дії після кожного етапу поступає по лінії зворотного зв'язку в мнемічний блок, який у взаємодії з інтелектуальним зіставляє задум, що зберігається в довгочасній пам'яті, з отриманим результатом. Таким чином, робота над твором закінчується або продовжується його коректування, якщо це необхідно.

Висновки. Процеси пам'яті забезпечують, таким чином, створення й утримання попередньої когнітивної моделі-задуму майбутнього літературного твору. Будучи базовою функціональною системою, пам'ять включається як необхідний елемент в протікання всіх інших психічних процесів, виконуючи не лише функцію зберігання, але також прийому і відбору вхідної інформації, її інтерпретації на базі минулого досвіду суб'єкта, прогнозування, формування представлення мети і плану її практичної реалізації, оцінки результатів. Тому реалізація функцій кожного психічного процесу в структурі творчості, а також взаємозв'язок між ними неможливі без участі пам'яті. Даний підхід дозволяє представити всі функціональні рівні роботи пам'яті як ланки однієї мнемічної системи і розглядати її регулятивну роль у здійсненні творчої літературної діяльності людини.

Список літератури

1. Залевская А.А. Слово в лексиконе человека. Психолингвистическое исследование. – Воронеж.: Изд-во Воронежского ун-та., 1990. – 208 с.
2. Бочарова С.П. Память как базовая функциональная система в структуре деятельности человека-оператора // Психологический журнал. – 1981. – Т.2. – №3. – С.3-11.
3. Аткинсон Р., Шифрин Р. Человеческая память: система памяти и процессы управления // Психология памяти / под ред. Ю.Б.Гиппенрейтер, В.Я.Романова. – М.: АСТ: Астрель, 2008. – С. 508-546.
4. Клацки Р. Память человека: структуры и процессы. – М.: Мир, 1978. – 319 с.
5. Залевская А.А. Информационный тезаурус человека как база речемыслительной деятельности // Исследования речевого мышления в психолингвистике. – М.: Наука, 1985. – 238 с.
6. Линдсей П., Норман. Д. Переработка информации у человека. – М.: Мир, 1974. – 550 с.